

MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-

Editörler:

Doç. Dr. Recep TUZCU
Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRÎDÎ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı:	MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-
Editörler:	Doç. Dr. Recep TUZCU Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN
Dizgi & Mizanpaaj:	Endülüs Yayınları
Kapak:	Endülüs Yayınları
ISBN:	978-605-64761-2-9
Baskı & Cilt:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar / İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No:12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres: İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99
Bağcılar/İstanbul
İletişim: +90 212 659 30 03
+90 533 427 94 98
+90 506 101 88 34
E-Posta: endulusyayinlari@gmail.com
savastali.st@gmail.com

İSTANBUL 2018

Bu eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında , bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

Mâtürîdî Araştırmalarına Genel Bir Bakış

Ramazan ALTINTAŞ⁷⁷

Selçuk Üniversitesi “İmam Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi” 03.02.2018 tarihinde bir günlük farklı İslami disiplinlere mensup akademisyenlerle birlikte “İmam Mâtürîdî Araştırmaları Çalıştayı” düzenledi. Bu çalıştay iki uzun oturum halinde planlanmıştır. Öğleden önceki ilk oturumun konusu, “İmam Mâtürîdî Araştırmaları Hangi Aşamada, Sorunları Nelerdir?” başlığını taşıırken; öğleden sonra yapılan ikinci oturumun konusu ise, “İmam Mâtürîdî Araştırma Merkezi Neler Yapmalı, Nasıl Yapmalı?” başlığını taşıyordu. Ben, aşağıdaki bildirimde meseleye İmam Mâtürîdî'nin Kelamî boyutları açısından yaklaşarak çözüm odaklı görüşlerimi şu şekilde dile getireceğim:

A) Türkiye’de İmam Mâtürîdîyle İlgili Yapılan Çalışmaların Muhtasar Tarihçesi

İmam Mâtürîdî'nin başta Kelam olmak üzere, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Kıraat, Tefsir, Mezhepler Tarihi, Dinler Tarihi ve Reddiyeler alanında yirmiye yakın eseri vardır. Ne yazık ki bu eserlerden pek çoğu değişik nedenlerden dolayı bize kadar ulaşamamıştır. Bu eserlerden bir kısmının müellife nispeti tartışmalı, bir kısmı kayıp, diğer birkaç eseri de 1970’li yıllardan itibaren tahkik edilerek neşredilmeye başlanmıştır. İmâm Mâtürîdî'nin bazı eserleri şunlardır:

⁷⁷ Prof. Dr., Necmettin Erbakan İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ramazanalintas9@hotmail.com.

1. Kitâbü't-Tevhid:

Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi 3651 numarada kayıtlı olan bu eser, Dr. Fethullah Huleyf tarafından tahkik edilerek ilk defa Beyrut'ta neşredilmiş (1970), Türkçeye de Hüseyin Sudi Erdoğan tarafından çevrilmiştir. Bu eserin ikinci tahkikini Bekir Topaloğlu ve Muhammed Aruci birlikte gerçekleştirmiş (2003), yine bu eser aynı tarihlerde Bekir Topaloğlu tarafından tercüme edilerek de neşredilmiştir (2003). İmâm Mâtürîdî'nin hem Kelamî görüşlerini vermesi yönüyle hem de onun yaşadığı dönemde farklı ekollere karşı yönelttiği eleştiriler bakımından çok değerli bir eserdir.

2. Te'vilâtü'l-Şur'ân:

İmâm Mâtürîdî'nin çok önemli bir başka eseri de dirayet tefsiri olan *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, ya da *Te'vilâtü Ehlîs-Sünne*'dir. Bu eser skolâstik metotla yazılan bir Kur'an tefsiridir. İmâm Mâtürîdî bu eserinde akılcı bir tarzda, insan özgürlüğüne ağırlık veren Sünni kelam ekolünü kurmaya, fikri ve itikâdi planda bu ekole sağlam bir temel oluşturmaya çalışmıştır. Mâtürîdî'nin en önemli eseri olan *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, Suriyeli Fatıma Yusuf el-Hiyemî tarafından tahkik edilerek "*Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim el-musemmâ Te'vilâtu Ehl-İs-Sünne*" adıyla beş cilt halinde Beyrut'ta yayımlanmıştır. Ayrıca, bu eserin neşri üzerinde ikinci çalışma Bekir Topaloğlu başkanlığındaki bir komisyon tarafından yapılarak yayımlanmıştır. (İstanbul, 2010). Bu eserin en önemli şerhi, Alâeddin es-Semerkindî tarafından yapılan *Şerbu Te'vilâti'l-Mâtürîdi* adlı eserdir. İmâm Mâtürîdî'nin diğer eserlerinden bazıları; *Kitâbü'l-Makâlât*, *Usûlü'd-Dîn*, *er-Red ale'l-Karâmita*, *Reddü'l-Usûlü'l-Hamse*, *Reddü Evâilil-Edille li'l-Ka'bi*, *Reddü Kitâbil-İmâme li-Bazîr-Revâfız*, *Beyânu Vehmi'l-Mu'tezile*'dir. İmâm Mâtürîdî'nin bu eserlerden ayrı olarak daha pek çok eserinin olduğu kaynaklarda yer almaktadır.

Osmanlı döneminde XVI. yüzyılda İmâm Mâtürîdî'nin yazma halinde bulunan *Te'vilâtu'l-Kur'ân* adlı tefsirinden yararlanılmıştır. Bunun izlerini Kelam alanında yazılmış şerh, haşiye ve ta'lik gibi eserlerin muhtevâsından anlıyoruz. Şerh ve haşiyeler üzerinden yapılacak taramalar Mâtürîdî'nin izlerini ortaya çıkaracaktır. Bir örnek olması açısından Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *el-Usûlü'l-Münife* ve *İşârâtü'l-Merâm*

min ‘İbârâtî’l-İmâm adlı eserlerinde İmam Mâtürîdî’nin görüşlerine atıflarda bulunmuştur (Bkz. Yazıcıoğlu, Mustafa Sait, *Le Kalâm et Son Role Dans La Societe Turco-Ottomane*, Ankara, 1990).

İmam Mâtürîdî’ye yönelik ilk ilgi Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başlamıştır. Cumhuriyeti kuran siyasi irade, bir ulus inşa etmek için “Hanefî-Mâtürîdî Ehl-i Sünnet ekolü” üzerinde durmuş; hatta Elmalılı M. Hamdi Yazır’a *Hak Dini Kur’an Dili* adlı tefsirin siparişi verilirken, kendisinin ahkâm âyetlerinin tefsirinde İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe’nin görüşlerinden, itikatla ilgili âyetlerin tefsirinde de İmam Mâtürîdî’nin görüşlerinden yararlanması gerektiği hususu protokol maddelerinde yer almıştır. Kurucu idare tarafından İmam Mâtürîdî’nin eserlerinin tahkik edilerek neşredilmesi konusunda bir öneride bulunulmamıştır.

İmam Mâtürîdî’ye asıl ilgi Dârü’l-Fünun İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Kürsüsü hocası olan Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân’ın çalışmalarıyla revaç buldu. Onun İslâm Akaidine Dair Eski Metinler I - Ebû Mansur-i Mâtürîdî’nin İki Eseri (Tevhid Kitabı ve Akaid Risalesi) adlı çalışması (Ankara, 1953); Millet Kütüphanesi’nde bulunan (Feyzullah Efendi, nr. 2155) ve *Kitâbü’t-Tevhid* adıyla İmam Mâtürîdî’ye nisbet edilen dört sayfalık bir metinle yine aynı müellife izafe edilen *Risâle fi’l-akâid* adlı eserin özel bir kütüphanedeki yazma nüshasının neşir ve tercümesinden oluşmaktadır. Eserin tercüme kısmı, *İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler: İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Mansûr Mâtürîdî* adlı kitabın içinde de (haz. Turhan Yörükân, İstanbul 2006) notlar eklenerek yayımlanmıştır. (s. 221-258). Ayrıca müellifin bu konuyla ilgili “İslâm Akâid Sistemimde Gelişmeler ve İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe” (AÜİFD, Sayı: 4, Ankara, 1952) adlı makalesi de İmam Mâtürîdî’yi tanıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır.

Yine Dârü’l-Fünun İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi M. Şerafeddin Yalıtıkaya’nın 1932 yılında yazmış olduğu *Türk Kelamcıları* adlı eserde başta Ebû Hanîfe olmak üzere bu çizgiyi izleyen İmam Mâtürîdî ve takipçilerine yer vermiş olması Mâtürîdî ve Mâtürîdîliği tanımak açısından büyük önem arz etmektedir.

Öte yandan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Muhammed b. Tavit et-Tancî'nin İmam Mâtürîdî üzerine 1955 yılında yazmış olduğu makalesi de büyük önem taşımaktadır. (Bkz. TANCÎ, Muhammed b. Tavît, "Ebû Mansûr Mâtürîdî", AÜİFD., Cilt: IV, Sayı: 1-2, Ankara 1955, s. 1-12). Ayrıca, Tancî'nin *Te'vilâtu'l-Kur'ân*'ı tahkik etmek istediği ama buna ömrü vefa etmediği söylenir.

İmam Mâtürîdî'nin Türkiye'de tanınmasında ve anlaşılmasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bekir Topaloğlu hoca ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın çalışmaları etkili olmuştur. Özellikle Bekir Topaloğlu'nun Mâtürîdî'nin başta *Kitabü't-Tevhîd*'i olmak üzere *Te'vilâtu'l-Kur'ân*'ı tahkikli olarak neşretmesi ve bu iki eserin Türkçeye kazandırılmasında önderlik etmesi her türlü takdirin üzerindedir.

İmam Mâtürîdî'nin tanınmasında 1986 yılında Türkiye'de ilk defa Kayseri'de yapılan Ebû Mansur Semerkandî Mâtürîdî adlı ulusal sempozyumu da unutmamak gerekir (Bkz. Erciyes Ü. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, Yayın no: 6, Kayseri, 1986). Bu sempozyum her ne kadar küçük bir adım gibi görünse de bizzat kendi kaynaklarından Mâtürîdî'nin görüşlerinin tanınmasına hizmet etmesi açısından büyük bir adım olmuştur.

Bugüne kadar Türkiye'de 2 dergi Mâtürîdîlik özel sayısı olarak çıkmıştır. (Bkz. Mîlel ve'n-Nihal, cilt: 7, sayı: 2, Mayıs-Ağustos 2010; Hikmet Yurdu, Yıl: 11, Cilt: 11, Sayı, 21, Ocak-Haziran 2018/1). Bu dergilerde İmam Mâtürîdî'nin değişik İslami disiplinlerdeki görüşleri ilmi açıdan dile getirilmiştir.

Prof. Dr. Sönmez Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik* adıyla derleme bir eser neşretmiştir (Bkz. Ankara: Otto Yayınları, 2015).

İmam Mâtürîdî ile ilgili Kelam, Din Felsefesi, İslam Ahlakı, Dinler Tarihi, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Din Eğitimi gibi alanlarda almış yüksek lisans tezi ve otuz doktora tezi hazırlanmıştır. Bu tezlerin müellifleri ve isimleri konusunda İSAM'ın ilâhiyat fakülte-leri tezler kataloğu veri tabanından geniş bilgi elde edinilebilir.

Bütün bu çalışmalarla birlikte İmam Mâtürîdî'nin eserleri tahkik edilip neşredildikten ve Türkçeye çevrilmeye başlandıktan sonra söz konusu ilgi epey artma kaydetti. Yayın sayısında da artışlar yaşandı. Mutlaka yapılan bu çalışmalar merkeze kazandırılmalıdır.

B) Yurt Dışında İmam Mâtürîdî ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Son yıllarda Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerde İmam Mâtürîdî hakkında araştırma merkezleri ve enstitüler kurulmakta, özel olarak çalışmalar yapılmaktadır. Türk Dünyasında böyle bir eğilimin artma sebepleri arasında yeniden kimlik inşası ve cihatçı Selefilğin yayılması karşısında bir bariyer oluşturma fikrinin yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte hem Arap-İslam dünyasında hem de Batı'da çalışmalar yapıldığından da söz edebiliriz.

Batı'da Yapılan Bazı Örnek Çalışmalar Şöyledir:

R. M. Frank, "Notes and Remarks on the *Taba'i*' in the Teaching of al-Mâtürîdî", *Melanges d'Islamologie* (ed. P. Salmon), Leiden 1974, s. 137-149.

Mustafa Cerić, *Roots of Synthetic Theology in Islām: A Study of the Theology of Abū Manşūr al-Mâtürîdî* (d. 333/944), Kuala Lumpur 1995, s. 52-56, 227-237.

U. Rudolph, *al-Mâtürîdî und die Sunnitische Theologie in Samarkand*, Leiden 1997.

U. Rudolph "Ratio und Überlieferung in der Erkenntnislehre al-As'ari's und al-Mâtürîdî's", *ZDMG*, CXLII/1 (1992), s. 72-89.

J. Meric Pessagno, "İrâda, Ikhtiyâr, Qudra, Kasb the View of Abū Mansūr al-Mâtürîdî", *JAOS*, CIV/1 (1984), s. 177-191.

J. Meric Pessagno, "Mâtürîdî'ye Göre Akıl ve Dinî Tasdik" (trc. İlhami Güler), *AÜİFD*, XXXV (1996), s. 425-435.

Aldila Isahak, “Salient Features of al-Mâtürîdî’s Theory of Knowledge”, al-Shajarah, VI/2, Kuala Lumpur 2001, s. 253-279.

Schaeder, H. H. (1956) ”Semerkand”, İA, X, İstanbul.

Macdonald, D.B. (1956), “Mâtürîdî”, İA, VII, İstanbul.

C) Yurt İçi ve Yurt Dışında İmam Mâtürîdî İle İlgili Yapılan Bilimsel Toplantılar

Ebû Mansur Semerkandi Mâtürîdî Sempozyumu, Erciyes Ü. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, Kayseri, 1986.

Büyük Türk Bilgini İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı (İslami İlimler Araştırma Vakfı), “21-23 Mayıs 2009, İstanbul.

Uluslararası İmâm Mâtürîdî Sempozyumu, (Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi), Eskişehir 28-30 Nisan 2014.

Uluslararası Mâtürîdîlik (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Sempozyumu (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Enstitüsü), Kazakistan/Türkistan, 04-06 Mayıs 2015.

IV. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu (Hanefîlik-Mâtürîdîlik), Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), 05-07 Mayıs 2017.